

УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА

УДК 343.131.5

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАХИСНИКА НА КОНФІДЕНЦІЙНЕ ПОБАЧЕННЯ З ПІДОЗРЮВАНИМ

Олександр ВІНОКУРОВ,
адвокат, аспірант кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

SUMMARY

The article addresses features of the actual moments related with the implementation of the right to confidentially meet the suspect in the criminal proceedings. Author has considered theoretical and practical moments arising while implementing defense function in the course of confidential meeting. Further to performed research author has proposed the amendments to the enforceable criminal procedure law of Ukraine that will facilitate to eliminate problems existing in the activity of defense counsel while implementing defense right to confidentially meet.

Key words: attorney, criminal proceedings, defense, defense counsel, confidential meeting, suspect, rights of suspect.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем реалізації стороною захисту права на конфіденційне побачення з підозрюваним у кримінальному провадженні України. Розглянуто теоретичні та практичні проблеми, які виникають під час здійснення функції захисту при конфіденційному побаченні. За результатами проведеного дослідження запропоновано внести зміни до чинного кримінального процесуального законодавства України, які сприятимуть усуненню наявних проблем у діяльності захисника при реалізації права на конфіденційне побачення.

Ключові слова: адвокат, кримінальне провадження, сторона захисту, захисник, конфіденційне побачення, підозрюваний, права підозрюваного.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 1 ст. 47 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого й з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Для того щоб максимально ефективно реалізувати функцію захисту в кримінальному провадженні неопціненне значення для захисника має можливість безперешкодного та необмеженого конфіденційного спілкування з підозрюваним, обвинуваченим у будь-який потрібний для цього час і в умовах, що максимально забезпечують конфіденційність і дотримання адвокатської таємниці.

Якщо підозрюваному обрано запобіжний захід, не пов'язаний із обмеженням свободи, то жодних проблем у такому спілкуванні сторона захисту, за загальним правилом, не має. Якщо ж стосовно підзахисного застосовано кримінально-процесуальне затримання або обрано запобіжний захід, пов'язаний із триманням під вартою, то в умовах обмеженої свободи спілкування адвоката з підзахисним ускладнюється багатьма чинниками.

Актуальність теми. Теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з реалізацією права захисника на конфіденційні побачення з підозрюваним, обвинуваченим, у своїх роботах досліджували такі вчені та практики, як Л.В. Брусніцин, Ю.П. Гармасєв, С.В. Гончаренко, Л.Б. Ісмаїлова, С.М. Логінова, М.М. Погорєцький, А.В. Рагулін, В.С. Раднаєв, О.П. Рижакєв, В.І. Руднєв, С.Л. Савицька, О.М. Скрябін, І.Ю. Цимбал-Семенчук, В.М. Хабібєв та інші. Однак багато проблемних питань, пов'язаних із

реалізацією стороною захисту права на конфіденційне побачення, на сьогодні залишаються недослідженими.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних проблем реалізації захисником права на конфіденційне побачення з підозрюваним, за результатами якого будуть зроблені пропозиції про внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою умовою ефективної правової допомоги адвоката є конфіденційність взаємин адвоката з його клієнтом у поєднанні з необмеженим доступом адвоката до клієнта. Це означає необхідність гарантій того, що адвокати матимуть змогу відвідувати своїх клієнтів і конфіденційно спілкуватись із ними, без нагляду або спостереження третіх осіб [1, с. 61].

Право адвоката на конфіденційне побачення з підозрюваним регламентоване як на національному, так і на міжнародному рівнях. Так, відповідно до Основних положень про роль адвокатів, прийнятих на VIII Конгресі Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинам у серпні 1990 року, затриманій, заарештованій або поміщеній у в'язницю особі мають бути забезпечені необхідні умови, час і засоби для зустрічі або комунікацій і консультацій з адвокатом без зволікань, перешкод і цензури, з повною їх конфіденційністю. Такі консультації можуть бути в полі зору, проте за межами чутності уповноважених посадових осіб (п. 8). Уряди повинні визнавати й додержуватись конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом у межах відносин, пов'язаних із виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків (п. 22).

Крім того, відповідно до пп. 2.3.1 п. 2.3 Загально-го кодексу правил для адвокатів країн Європейського

співтовариства, прийнято у Страсбурзі в жовтні 1988 року, особливості професії адвоката полягає в тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Отже, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката.

Ми погоджуємося з В.М. Хабібুলіним, який відзначає, що спілкування підозрюваного, обвинуваченого, підсудного з адвокатом має проходити в умовах повної конфіденційності, інакше втрачається сама ідея здійснення захисту й надання правової допомоги [2].

Як слушно вказує В.А. Водоп'янов, головна вимога до побачень у слідчих ізоляторах між адвокатом і підзахисним – це їх конфіденційність. Це означає, що всі побачення повинні відбуватися тільки наодинці, а розмову, яка відбувається між адвокатом і підзахисним, ніхто не повинен чути [3].

Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України, підозрюваний, обвинувачений має право на першу вимогу мати захисника та побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості. Згідно з ч. 5 ст. 46 КПК України, захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі самі побачення без обмеження кількості й тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

Тобто, права підозрюваного та захисника на конфіденційні побачення між собою в необмежених кількостях і без обмеження тривалості побачень є взаємопов'язаними.

При цьому ми погоджуємося з думкою В.І. Руднева, який відзначає, що поняття «побачення» за своїм змістом ближче до поняття зустрічі особи, яка утримується під вартою, з його родичами, тоді як адвокат не просто зустрічається з підзахисним, а надає йому правову допомогу [4, с. 194–195].

Із цього приводу А.П. Рижаків зауважував про те, що під час характеристики терміна «побачення» автори тлумачних словників нічого не згадують про можливу розмову між особами, котрі зустрічаються. Однак коли мова йде про кримінально-процесуальне побачення між захисником і підозрюваним, то варто відразу заявити, що такого не буде, якщо підозрюваному нададуть одну лише можливість зустрітися із захисником і перешкоджають будь-яким шляхом розмові між ними [5, с. 258].

У зв'язку із цим ми повністю погоджуємося з думкою А.В. Рагуліна, який запропонував на законодавчому рівні термін «побачення» замінити на поняття «зустрічі для надання правової допомоги», оскільки останнє більшою мірою відповідає сенсу та призначенню відвідувань адвокатом підзахисного, який тримається під вартою [6, с. 32].

Пряма вказівка чинного КПК України на те, що побачення захисника з підозрюваним здійснюються без дозволу слідчого, прокурора, суду, є позитивною новелою кримінально-процесуального законодавства порівняно з Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р. (далі – КПК 1960 р.), п. 1 ч. 2 ст. 48 якого такої вказівки не передбачав. А тому, урахувавши положення ст. 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення», яка в редакції, чинній до набрання чинності новим КПК України, визначала, що надання побачень особам, узятим під варту,

надається лише з письмового дозволу слідчого, органу дізнання або суду, у провадженні яких знаходиться справа, на практиці для реалізації права на конфіденційне побачення з підзахисним адвокату потрібно було отримати спеціальний документ – дозвіл. Це створювало суттєві проблеми в реалізації права на конфіденційне побачення, оскільки адвокат при реалізації цього права, по-перше, був залежний від слідчого та суду, а по-друге, змушений був отримувати документ, порядок винесення й форму якого КПК 1960 р. не передбачав узагалі.

Незважаючи на те що на практиці деякі працівники слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) та ізоляторів тимчасового тримання (далі – ІТТ) і по цей час подекуди продовжують вимагати, а слідчі та суди видавати адвокатам дозволу на право побачення з особами, узятими під варту, теоретично з прийняттям чинного КПК України ця проблема є вирішеною на користь того, що побачення адвоката-захисника з підзахисним, обмеженим свободи, здійснюється без будь-якого дозволу слідчого, прокурора, суду. І тому в разі відмови в конфіденційному побаченні з підзахисним із підстав відсутності дозволу слідчого чи суду адвокат доцільно подавати відповідну скаргу до начальника установи попереднього ув'язнення та повідомлення про вчинення працівниками цієї установи злочину, передбаченого ст. 397 Кримінального Кодексу (далі – КК) України.

Існують також відомчі нормативно-правові акти, які регламентують умови й порядок реалізації захисником права на конфіденційне побачення з підзахисним. Так, відповідно до розділу VII Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених Наказом Міністерства юстиції 18.03.2013 № 460/5, для одержання правової допомоги за письмовою заявою засуджених, їхніх близьких родичів, громадських організацій засудженим надається побачення з адвокатом. За бажанням засудженого або адвоката побачення можуть надаватися наодинці (п. 2.2). Такі побачення надаються без обмеження їх кількості й тривалості у вільний від виконання слідчих дій чи участі в судових засіданнях час, у години, визначені розпорядком дня СІЗО (п. 2.3). Адміністрація СІЗО повинна забезпечити умови для проведення побачень, у тому числі такі, які виключають при побаченні із захисником можливість третіх осіб мати доступ до інформації, що надається в процесі побачення. При цьому побачення проводяться в умовах, що дають змогу адміністрації СІЗО бачити ув'язненого або засудженого й захисника, але не чути (п. 2.4).

Отже, у кримінальному провадженні України право захисника на побачення з підозрюваним, обвинуваченим нормативно обмежене лише робочим часом установи попереднього ув'язнення та залученням підзахисного до участі в слідчих діях чи судових засіданнях.

Водночас дані Попереднього звіту за результатами дослідження проблемних питань, що виникають у сторони захисту при застосуванні нового кримінального процесуального законодавства, яке проводилося Координаційним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги та центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги в період з 17 квітня по 20 травня 2013 року, у ході якого було опитано 429 адвокатів і анкетовано 429 адвокатів, свідчать про те, що випадки порушення прав захисника на конфіденційне побачення є систематичними (28, 44%), із яких найбільш розповсюдженими є такі: ненадання окремого приміщення для конфіденційного побачення (24, 59% із загальної кількості порушень); присутність під час конфіденційного побачення із захисником інших осіб (конвой, оперативні працівники, слідчі та ін.), що мало місце у 24,04% випадках порушень; обмеження в часі проведення конфіденційного побачення (14,86% із

загальної кількості порушень) [7]. Власна адвокатська практика автора свідчить про те, що аналогічні порушення відбуваються й по сьогодні.

Варто відзначити, що в деяких країнах світу передбачені положення, які тією чи іншою мірою обмежують конфіденційність зустрічі адвоката з його клієнтом у кримінальному провадженні.

Так, наприклад, ст. 50 КПК Нідерландів надає адвокату право необмеженого й безконтрольного доступу (особисто чи шляхом листування) до обвинуваченого, узятого під варту. Водночас це право захисника може бути обмежено за наявності серйозних підозр у тому, що контакти між обвинуваченим і адвокатом використовуються для перешкодження розслідуванню [8, с. 269].

Параграф 148 КПК Федеративної Республіки Німеччини визначає, що обвинуваченому у справах про терористичні організації, який знаходиться під вартою, усі письмові документи, адресовані захисником, спочатку повинні направлятися для перегляду відповідному судді. Крім того, якщо письмові контакти між захисником та обвинуваченим контролюються, то для розмови між обвинуваченим і захисником застосовуються прилади, які виключають передачу письмових документів та інших предметів [9].

Відповідно до ч. 3 ст. 46 КК Швейцарії адвокату надано безперешкодне спілкування з підзахисним, який знаходиться в пенітенціарній установі. Однак при зловживанні цим правом керівник такої установи може заборонити безперешкодне спілкування з підзахисним [10, с. 108].

У ч. 3 ст. 92 КПК Російської Федерації, яка регламентує порядок затримання підозрюваного, передбачено, що до початку допиту підозрюваному на його прохання забезпечується побачення з захисником наодинці й конфіденційно. У разі необхідності проведення процесуальних дій за участю підозрюваного тривалість побачення понад 2 години може бути обмежена дізнавачем, слідчим з обов'язковим попереднім повідомленням про це підозрюваного та його захисника. У будь-якому випадку тривалість побачення не може бути меншою ніж 2 години [11].

Натомість КПК Литви визначає, що захисник має право зустрічатися з тимчасово арештованим або затриманим підозрюваним без присутності інших осіб, без будь якого обмеження кількості або тривалості таких зустрічей. І це право ніяк не обмежене [1, с. 229–230].

Досліджуючи питання конфіденційності спілкування адвоката з клієнтом, Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) звертався як до ст. 6, так і до ст. 8 ЄКПЛ (право на повагу до приватного життя). Етапним було рішення ЄСПЛ по справі «Німец проти Німеччини», де ЄСПЛ загалом визначив, що «у випадках участі адвоката зазіхання на таємність професійної діяльності може негативно впливати на належне відправлення правосуддя і, відтак, на права, гарантовані статтею 6 Конвенції». Аналогічно, у справі «Оджалан проти Туреччини» ЄСПЛ постановив, що перехоплення спілкування між адвокатом і клієнтом порушує «одну з основних вимог справедливого судового розгляду в демократичному суспільстві». У справі «Шьоненбергер і Дурмаз проти Швейцарії» органи влади перехопили й не доставили адресатові лист, із якого вони дізнались, що адвокат порадив клієнтові, який утримувався під вартою, скористатися зі свого права на мовчання. ЄСПЛ постановив, що Конвенцію було порушено, і підтвердив, що право на мовчання являє собою право, закладене в ст. 6, тому втручання, яке мало місце, не відповідало вимогам ст. 8 (2), оскільки не було необхідним у демократичному суспільстві. Відповідна судова практика ЄСПЛ показує, що міра захисту конфіденційності спілкування адвокатів із клієнтами значно залежить від значної кількості варіантів

національних і місцевих традицій і часто не відповідає вимогам ст. 8 Конвенції [1, с. 62].

Незважаючи на певні правообмеження в конфіденційному спілкуванні між адвокатом і підозрюваним, що застосовуються в деяких країнах світу, уважасмо, що будь-які втручання в конфіденційне спілкування між захисником і підзахисним, яке захищене режимом адвокатської таємниці, є недопустимим. Із цього приводу в ч. 5 ст. 258 КПК України законодавець справедливо відзначив, що втручання у приватне спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

Водночас варто звернути увагу на невдалу, на нашу думку, конструкцію п. 3 ч. 3 ст. 42 і ч. 5 ст. 46 КПК України, які буквально можуть тлумачитися так, що право на конфіденційне побачення захисника та підозрюваного без дозволу слідчого, прокурора, суду поширюється лише на перше конфіденційне побачення. Структура першого речення цих норм умовно ділить побачення захисника з підозрюваним на два види: до першого допиту й після першого допиту. При чому пряма вказівка про те, що конфіденційне побачення надається без дозволу слідчого, прокурора, суду, конструктивно зв'язана лише з побаченням до першого допиту. Разом із тим відсутність прямого зазначення «без дозволу» для подальших побачень на практиці може тлумачитися так, що в цьому випадку відповідний дозвіл уже потрібен.

Крім того, буквальный аналіз цієї самої норми свідчить про те, що до першого допиту з підозрюваним та обвинуваченим захисник має право лише на одне конфіденційне побачення з підозрюваним. Водночас на практиці теоретично припускається ситуація, коли перший допит підозрюваного з тих чи інших причин не проводиться, а в захисника, який уже використав своє право на перше конфіденційне побачення, виникає потреба надати підзахисному додаткові консультації.

Більше того, конструкції п. 3 ч. 3 ст. 42 та ч. 5 ст. 46 КПК України визначають, що конфіденційне побачення адвоката з підзахисним до першого допиту, на відміну від таких побачень після першого допиту, може бути обмеженим у тривалості й кількості, оскільки пряма вказівка на необмеженість конфіденційних побачень у часі та кількості пов'язане лише з побаченнями після першого допиту.

Доцільно підтримати О.М. Скрябіна, який справедливо відзначає, що на сьогодні законодавство України не передбачає, як саме забезпечується конфіденційність побачення захисника з підозрюваним [12, с. 38]. На нашу думку, положення ч. 5 ст. 46 КПК України про те, що такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування, є недосконалим, оскільки в такій редакції право на конфіденційність побачень адвоката з підозрюваним може бути порушеним.

Варто погодитися із думкою про те, що без збереження абсолютної таємниці наради, коли захисник може відверто вислуховувати й відверто висловлюватися, коли захисник упевнений, що те, про що він сьогодні спілкується зі своїм підзахисним, не стане завтра надбанням гласності, немає того широго глибокого захисту, який є необхідним елементом змагального процесу [13, с. 336].

Відсутність нормативно закріпленого порядку, за якого забезпечується візуальний контроль уповноваженої особи за зустрічами між захисником і підозрюваним (обвинуваченим), а також відсутність у вітчизняних СІЗО та ІТТ спеціальних приміщень, які могли б забезпечити такий контроль в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування, можуть призвести до порушення гарантій адвокатської таємниці.

Ми погоджуємося з думкою З.В. Макарової про те, що якщо законом передбачено право конфіденційності зустрічей адвоката зі своїм підзахисним, то це право має бути забезпечене повністю, без будь-яких винятків [14, с. 151].

На нашу думку, конфіденційність зустрічей між захисником та обвинуваченим має бути забезпечена правом сторони захисту проводити такі зустрічі наодинці. Крім того, як нам видається, конфіденційні зустрічі адвоката з підозрюваним мають відбуватися в окремих приміщеннях, у яких виключається можливість прослуховування чи підслуховування.

Ураховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне доповнити чинний КПК України окремою ст. 46-1 «Конфіденційні зустрічі для надання правової допомоги», якою регламентувати порядок проведення конфіденційних зустрічей захисника з підозрюваним, обвинуваченим такого змісту:

1. Для надання правової допомоги захисник має право без дозволу слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду проводити, у тому числі до першого допиту, конфіденційні зустрічі наодинці з підозрюваним, обвинуваченим.

2. Конфіденційні зустрічі захисника з підозрюваним, обвинуваченим проводяться в окремому приміщенні в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

3. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи з дотриманням правил частини 2 цієї статті.

4. Будь-яке втручання в конфіденційне спілкування та переписку між захисником, підозрюваним заборонене.

Відповідні зміни потрібно також унести до Кримінально-виконавчого кодексу України, Закону України «Про попереднє ув'язнення» та Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України.

Актуальні на сьогодні питання, пов'язані з пропуском захисників до СІЗО й ІТТ, пронесення до приміщення установ попереднього ув'язнення комп'ютерної техніки, необхідної захиснику для надання правової допомоги, та інші болючі питання адвокатської практики, пов'язані з доступом до підзахисного, обмеженого свободи, ураховуючи межі цієї статті, підлягають окремому науковому дослідженню.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного вважаємо, що запропоновані законодавчі зміни зможуть усунути наявні теоретичні та практичні проблеми доступу захисника до підозрюваного, позбавленого свободи, для надання правової допомоги. Крім того, зазначені в статті пропозиції сприятимуть підвищенню гарантій дотримання адвокатської таємниці в процесі реалізації захисником права на конфіденційні зустрічі з підозрюваним та утвердженню в кримінальному процесі принципів рівності і змагальності учасників кримінального провадження, таємниці спілкування й забезпечення права на захист.

Список використаної літератури:

1. Кейп Е. Эффективный захист у кримінальному процесі в країнах Східної Європи: Болгарія, Грузія, Литва, Молдова, Україна / Е. Кейп, З. Наморадзе. – К. : Міжнародний фонд «Відродження», 2012. – 516 с.

2. Хабібулін В.М. Конфіденційність побачень адвоката з підзахисним / В.М. Хабібулін // Кореспондент. – 20 травня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs.korrespondent.net/blog/users/3240570-konfidentsiinst-pobachen-advokata-z-pidzakhysnym>.

3. Водопьянов В.А. Свидание адвоката с клиентом в следственном изоляторе до первого допроса / В.А. Водопьянов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vodopiyinov.ru/page_437.html.

4. Руднев В.И. Судебная защита прав лиц, содержащихся под стражей / В.И. Руднев. – М. : Формула права, 2005. – 236 с.

5. Рыжаков А.П. Защитник в уголовном процессе: научно-практическое руководство / А.П. Рыжаков. – М. : Экзамен, 2007. – 479 с.

6. Рагулин А.В. Право адвоката-защитника на беспрепятственные встречи с доверителем: вопросы теории и практики / А.В. Рагулин // Евразийская адвокатура. – 2015. – № 1(14). – С. 31–40.

7. Попередній звіт за результатами дослідження проблемних питань, що виникають у сторони захисту при застосуванні нового кримінального процесуального законодавства (Координаційним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги та центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги в період) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legalaid.gov.ua/images/Actual/Results_research.pdf.

8. Правовая система Нидерландов / [Э. Бланкенбург, В.В. Бойцова, Л.В. Бойцова и др.] ; под ред. В.В. Бойцовой. – М. : Зерцало, 1998. – 432 с.

9. Уголовно-процессуальный кодекс ФРГ / рабочий перевод Германского Фонда международного правового сотрудничества и ОБСЕ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://pravo.org.ua/files/_\(1\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(1).pdf).

10. Уголовный кодекс Швейцарии / научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А.В. Серебренниковой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 350 с.

11. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации по состоянию на 01 мая 2016 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/.

12. Скрябин А.Н. Этапы действия защитника при решении вопроса об избрании меры пресечения подозреваемому (обвиняемому) в уголовном производстве Украины / А.Н. Скрябин // Евразийская адвокатура. – 2014. – № 4(11). – С. 36–42.

13. Воробьев А.В. Теория адвокатуры / А.В. Воробьев, А.В. Поляков, Ю.В. Тихонравов. – М. : Грантъ, 2002. – 496 с.

14. Макарова З.В. Профессиональная защита подозреваемых, обвиняемых / З.В. Макарова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2008. – 338 с.